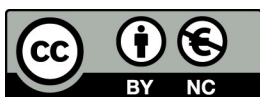

"Ale ja som sa ako taký už narodil" – Sk 22, 28 a nadobudnutie rímskeho občianstva narodením

Valéria Terézia Dančiaková

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Author

Mgr. et Mgr. Valéria Terézia Dančiaková, PhD. et PhD.

Comenius University in Bratislava,
Faculty of Law

valeria.terezia.dancia-kova@flaw.uniba.sk

Cite

DANČIAKOVÁ, Valéria Terézia. "Ale ja som sa ako taký už narodil" – Sk 22, 28 a nadobudnutie rímskeho občianstva narodením. In *Historia et theoria iuris*, 2025, roč. 17, č. 2, s. 5 – 16.

DOI:

<https://doi.org/10.46282/hti.2025.17.2.1064>

Abstract:

DANČIAKOVÁ, Valéria Terézia: "But I was born a citizen" – Acts 22:28 and acquiring Roman citizenship by birth

In the well-known verse in the Acts of the Apostles, Paul claims to be a Roman citizen by birth. This would mean that it was either his father or grandfather who somehow acquired Roman citizenship. One theory says that it was the grandfather who fell into slavery during Pompey's campaign, after which he was released, acquiring Roman citizenship. To gain Roman citizenship, however, was not as easy as such, and even if a person acquired it, whether he would be able to pass it on to his children was determined by several factors. In this contribution, we want to focus on the acquisition of Roman citizenship by birth and the obstacles that could prevent it from being passed to the offspring.

Keywords

Roman law, citizenship, lex Minicia, Apostle Paul

ÚVOD

Rímske občianstvo apoštola Pavla je v zásade vnímané, najmä v kruhoch teológov, ako nespochybniteľný fakt. Samotnej téme sa venujú viaceré práce, z ktorých niektoré, hoci sa zdanlivo snažia túto tézu spochybníť nakoniec aj tak konštatujú, že Pavol rímskym občanom predsa len bol, alebo mohol byť.¹ Iné nespochybňujú ani samotnú možnosť, že by toto občianstvo mohol mať, ale spochybňujú pravdepodobnosť v súvislosti s inými

¹ VAN MINNEN. Paul the Roman Citizen. In *Journal for the Study of the New Testament*, 1995, roč. 17, č. 56, s. 43 – 52; ADAMS. Paul the Roman Citizen: Roman Citizenship in the Ancient World and Its Importance For Understanding Acts 22:22–29. In PORTER. *Jew, Greek, and Roman*. Leiden 2008, s. 309 – 326; JEFFERS. *The Greco-Roman World of the New Testament Era: Exploring the Background of Early Christianity*. Downers Grove, IL 1999, s. 197 – 210.

nárokmi na pôvod a status Pavla (občan Tarzu, Žid, Farizej, výrobca stanov).² Dielo, ktoré by sa venovalo výlučne otázke apoštola Pavla ako rímskeho občana sa nám doteraz nepodarilo objaviť a táto téma je spracovaná skôr ako jeden z aspektov jeho života v rámci práv zaoberajúcich sa postavou Pavla.

Cieľom tohto príspevku nie je podať jednoznačnú odpoveď na to, či apoštol Pavol alebo nebol rímsky občan, či občan Tarzu. Nakoniec to nie je ani možné v rámci obmedzeného rozsahu príspevku a skutočne dôkladné spracovanie tejto témy si vyžaduje rozsah monografie. Téma si vyžaduje analýzu charakteru rímskeho občianstva v prvej polovici prvého storočia, analýzu gréckeho občianstva v gréckych mestách, analýzu židovskej príslušnosti v zmysle občianstva a nakoniec, v neposlednom rade kompatibilitu týchto statusov s postavením Pavla nie ako obyčajného Žida, ale ako príslušníka sekty Farizejov, ako skupiny, ktorá dávala dôraz na dodržiavanie Zákona a kultickú čistotu.³ V tomto príspevku sa chceme preto zamerať výlučne na otázku, aké boli podmienky získania občianstva narodením, teda aké boli pravidlá prenosu rímskeho občianskeho statusu z rodiča na potomka, a teda pravdepodobnosť, že apoštol Pavol skutočne takto získal občianstvo.

PAVLOVA SEBAIDENTIFIKÁCIA

Napriek nárokom, že Pavol bol rímsky občan vzneseným v texte Skutkov apoštolov, musíme sa vysporiadať so zásadnou skutočnosťou, a to že vo svojich autentických listoch (List Galatským, List Rímskym, Prvý list Korintským, Druhý list Korintským, List Filemonovi, List Filipským a List Tesalonickým) Pavol nikde rímske občianstvo (ani občianstvo Tarzu) nespomína.⁴ Najvýznamnejšiu seba identifikáciu apoštola nakoniec nachádzame v jeho Liste Filipským 3, 4 – 6:

4 καίπερ ἐγὼ ἔχων πεποιθήσιν καὶ ἐν σαρκί. Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον· 5 περιτομῇ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραήλ, φυλῆς Βενιαμίν, Εβραῖος ἐξ Εβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, 6 κατὰ ζῆλος διώκων τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος.⁵

4 Ak sa nazdáva niekto, že sa môže spoliehať na telo,⁶ o to viac ja: 5 obriezka ôsmy deň, z rodu Izraela, kmeňa Benjamín, Hebrej z Hebrejov, podľa zákona Farizej, 6 pokiaľ ide o horlivosť, prenasledujúci cirkev⁷, vo vzťahu k spravodlivosti zo zákona som bezúhonný.⁸

Okrem listu Filipským však nachádzame verše, kde Pavol uvádza svoju identitu aj v ďalších listoch:

² SHERWIN-WHITE. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford 1963, s. 144 – 193; LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 23 – 61.

³ Samotná sebaidentifikácia Pavla v Sk 22, 3-4 sa zhoduje s popisom Farizejov u Jozefa Flaviana (J.W. 2,162; Ant. 17,41). JILL-LEVINE – BRETTTLER, eds. *The Jewish Annotated New Testament*. Oxford 2017, s. 269.

⁴ Pozri LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 27.

⁵ Grécke texty sú uvádzane podľa textu ALAND et al. *Novum Testamentum Graece, 28th Revised Edition*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

⁶ V tomto kontexte by sa možno hodilo aj preklad v zmysle „zakladať si na tele, byť pyšný na telo“. PAN-CZOVÁ. *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava 2012, s. 969.

⁷ Je otázne, či je tento preklad skutočne vhodný, keďže prevažujúci význam slova je zhromaždenie a pojem „cirkev“ je prakticky používaný len na preklady textov Novej zmluvy a zrejme odráža neskôr charakter už pomerne organizovaného kresťanského spoločenstva. Tu máme však dočinenia s pomerne ranými textami, kde ešte nie je možné hovoriť o kresťanoch ako skupine s identitou oddelenou od židovstva. To ej nakoniec vidieť aj na Pavlovej seba identifikácii, kde vyzdvihuje práve svoj židovský pôvod.

⁸ Preklady biblických textov sú vlastné preklady.

Rim 11, 1: Λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν.

Hovorím teda, či nezavrhol Boh svoj ľud? Určite nie! Aj ja som totiž Izraelita, z potomstva (semena) Abraháma, kmeňa Benjamín.

2 Kor 11,22: Εβραῖοί εἰσιν; κἀγώ. Ἰσραηλιταί εἰσιν; κἀγώ. σπέρμα Ἀβραάμ εἰσιν; κἀγώ.

Sú Hebreji? Aj ja. Sú Izraeliti? Aj ja. Sú potomstvo Abraháma? Aj ja.

Gal 1:14: καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτῆς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων.

A predčil som v judaizme mnohých rovesníkov z môjho národa, súc oveľa horlivejší v tradíciách mojich otcov.

Ako je vidieť z uvedených textov, Pavol dáva v listoch dôraz na svoju židovskú identitu a nenájdeme v nich jediný verš, kde by sa odvolával na identitu občana Ríma alebo Tarzu.

Jediné zmienky o akejkol'vek inej identite apoštola nachádzame výlučne v skutkoch apoštolov, kde je Pavol identifikovaný ako občan mesta Tarsus (Sk 21, 29: ἐγὼ ἄνθρωπος μὲν εἰμι Ἰουδαῖος, Ταρσεὺς τῆς Κιλικίας, οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης.⁹) a rímsky občan (Sk 16, 37: δεῖραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ρωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλαν εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν¹⁰; Sk 22, 25: εἰ ἄνθρωπον Ρωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν;¹¹). Tieto zmienky sú však sekundárnym záznamom z konca prvého storočia nášho letopočtu, akousi zbierkou tradícií o apoštolovi Pavlovi a nie je isté, či autor Pavla vôbec poznal osobne.¹²

ZÁKLAD NÁROKOV NA PAVLOVO RÍMSKE OBČIANSTVO

Základom nárokov na Pavlovo občianstvo, ako sme už spomenuli sú práve zmienky v jedinej knihe novozmluvného korpusu, ktorou sú Skutky apoštolov. Tu by sme radi upriamili pozornosť na stať, ktorá sa vzťahuje priamo k téme príspevku, a to epizóda zaznamenaná v Sk 22, kde je popisované zajatie Pavla v Jeruzaleme. Pred bičovaním mal Pavol prehlásiť, že je rímsky občan, na čo bol predvedený pred veliteľa, ktorý mu položil otázku, či je rímsky občan. Po kladnej odpovedi sám veliteľ prehlasuje, že on za rímske občianstvo musel veľa zaplatiť, na čo Pavol odpovedá slovami: ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι. – „Ja som sa však aj narodil“ (ako občan).

Ak sa Pavol ako občan už narodil, znamená to, že občianstvo musel získať niektorý z jeho predkov, teda buď otec, alebo starý otec. Podľa Van Minena to mal byť práve jeho starý otec, ktorý získal občianstvo prepustením na slobodu z otroctva. Ako sám zmieňuje, okrem udalosti po roku 70 n. l. kedy bol dobytý Jeruzalema zničený chrám, vie len o jednej udalosti, po ktorej došlo k zotročeniu židovského obyvateľstva, a to Pompeiova intervencia v Judei v roku 63 p. n. l., následkom ktorej bola časť obyvateľstva zotročená a odvedená

⁹ „ja človek síce som židovský, Z Tarzu z Kilikie, nie bezvýznamného mesta občan“. Vlastný preklad.

¹⁰ „zbijúc nás verejne bez riadneho súdu, hoci sme rímski občania, hodili do väzenia, a teraz tajne nás vyhadzujú“ Vlastný preklad.

¹¹ „či človeka rímskeho a bez riadneho súdu je dovolené vám bičovať?“. Vlastný preklad.

¹² ÁBEL. Úvod do Novej Zmluvy. Bratislava 2009, s. 109 – 114.

do Ríma.¹³ Pavol ale pochádzal z Tarzu, ako sám hovorí v Sk 21,29 a van Minnen zotročenie jeho starého otca odôvodňuje tým, že predsa aj inde muselo dochádzať k podobným situáciám ako v Jeruzaleme počas Pompeiovho ťaženia.¹⁴ V prvom rade nie je vôbec isté, či boli nejakí otroci z tohto ťaženia odvedení do Tarzu. Vie sa, že nejaká časť židovskej populácie sa v otroctve dostala do Ríma, kde získali slobodu.¹⁵ Okrem toho väčšina otrokov by bola predaná na mieste lokálnym obchodníkom s otrokmi.¹⁶ Napriek tomu toto nemusel byť osud väčšiny vojnových zajatcov. Ako upozorňuje Sherwin-White, vojnoví zajatci a porazené jednotky sa nestávali automaticky otrokmi, ale boli v kategórii *dediticii*, teda nemali občiansky status. Obyčajne im však bola obnovená sloboda ich domovskej komunity a obnovil sa ich status bežných cudzincov, *peregrini*.¹⁷ Starý otec teda, jednak nemusel byť vôbec zotročený, a ak bol, nemusel byť odvedený do Ríma. Vzhľadom na pôvod Pavla z mesta Tarsus, by zrejme mal byť odvedený tam, avšak potom je otázka, aký účinok by mala jeho manumisia, na čo sa chceme pozrieť nižšie.

Prečo mal byť starý otec prepustený otrok? Tento záver Van Minnen zas vyvodil z interpretácie jedného verša Skutkov apoštolov, a to 6, 9:

9 ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων καὶ Κυρηναίων καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας συζητοῦντες τῷ Στεφάνῳ

9 povstali však niektorí s tých zo synagógy zvanej Libertinón (teda prepustených) a Kyrenejských a Alexandrijských aj z tých z Kilie a Ázie a hádali sa so Štefanom.

Túto pasáž interpretuje tak, že ide len o jednu synagógu, ktorej členovia mali byť prepustenci zo spomínaných oblastí,¹⁸ avšak dovoľme si s takouto interpretáciou nesúhlasiť, keďže podľa nášho názoru použitie kumulatívnej spojky καὶ skôr odkazuje na stretnutie zástupcov z rôznych synagóg, ktoré sú identifikované s konkrétnymi miestami vo verši.¹⁹ Okrem toho, apoštol Pavol sa pod menom Saul objavuje až na konci príbehu, kde kameňujú Štefana, ako mladík, ku ktorého nohám si mali odložiť šaty. Vôbec nemusel byť súčasťou, niektorej z oných synagóg.²⁰

Okrem toho ďalším problémom je samotné prepustenie na slobodu (*manumissio*), keďže pojmom *libertinus* sa odkazuje na triedu prepustencov, avšak z tohto pojmu nevyplýva jednoznačne, či ide o prepustencov s nadobudnutím rímskeho občianstva. Týmto pojmom mohol byť označený otrok prepustený na slobodu ktorýmkoľvek spôsobom, teda

¹³ BRADLEY – CARTLEDGE. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I: The Ancient Mediterranean World*. Cambridge 2011, s. 440.

¹⁴ VAN MINNEN. Paul the Roman Citizen. In *Journal for the Study of the New Testament*, 1995, roč. 17, č. 56, s. 51; CADBURY. *The Book of Acts in History*. London 1955, s. 73.

¹⁵ RUTGERS. Roman Policy towards the Jews: Expulsions from the City of Rome during the First Century C.E. In *Classical Antiquity*, 1994, roč. 13, č. 1, s. 59.

¹⁶ BEN ZEEV. Philo on the Beginning of the Jewish Settlement at Rome. In SHAPS et al. *When West Met East. The Encounter of Greece and Rome with the Jews, Egyptians, and Others. Studies Presented to Ranon Katzoff in Honor of his 75th Birthday*. Trieste 2016, s. 71.

¹⁷ SHERWIN-WHITE. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford 1963, s. 151 – 152. K nízkemu počtu zotročených a odvedených Židov po Pompeiovom ťažení pozri aj MORELL. *Pompey, Cato, and the Governance of the Roman Empire*. Oxford 2017, s. 75.

¹⁸ VAN MINNEN. Paul the Roman Citizen. In *Journal for the Study of the New Testament*, 1995, roč. 17, č. 56, s. 49 – 52.

¹⁹ Rovnako SHERWIN-WHITE. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford 1963, s. 152.

²⁰ Vzhľadom na to, že mal podľa textu Skutkov vyrastať a vyučiť sa za Farizeja v Jeruzaleme (Sk 22,3; 23,6 a 26,5), zrejme ani nebol. LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 51.

aj bez udelenia občianstva.²¹ Jedine civilný spôsob prepustenia na slobodu vyústil do získania rímskeho občianstva, pričom bolo potrebné aby boli splnené viaceré formálne podmienky, ktoré opisuje napríklad Gaius vo svojich Inštitúciách:

Nam in cuius persona tria haec concurrunt, ut maior sit annorum triginta, et ex iure Quiritium domini, et iusta ac legitima manumissione liberetur, id est uindicta aut censu aut testamento, is ciuis Romanus fit; sin uero aliquid eorum deerit, Latinus erit.. (Gai. Inst. 1, 17).²²

Ako vidíme, v prípade, že by niektorá z podmienok chýbala, otrok by jednak nezískal formálne slobodu, teda podľa *ius civile* a už vôbec nie rímske občianstvo.²³ Otázkami samotnej manumisie a jej formami sa však na tomto mieste nebudeme podrobne zaoberať. Každopádne, v prípade, že bol aj starý otec apoštola Pavla zajatý v rámci Pompeiovo ťaženia, na to, aby sa stal rímskym občanom prepustením z otroctva, by sa musel stať otrokom rímskeho občana. Musel by byť teda jedným z tých, ktorí boli odvečení do Ríma, alebo mať také šťastie, že by bol obchodníkom z okolia Jeruzalema predaný rímskemu občanovi v niektorom z provinčných miest (ideálne v Tarze), ktorý by mu udelil občianstvo civilným spôsobom. Pravdepodobnosť takéhoto scenára je skutočne mizivá, a to aj vzhľadom na skutočnosť, že mimo vojenských kolónií rímskych občanov, vo východnej časti ríše rímske občianstvo nebolo až tak prominentným úkazom ako v jej západnej časti. Východ si výrazne udržiaval svoj helenistický, najmä grécky charakter, preto vznikla aj potreba vytvorenia kompatibility viacerých občianskych statusov. Rapídny nárast počtu rímskych občanov vo východných provinciách sa spája až s vládou cisára Claudia a s korupciou s tým spojenou. V dobe rozhodnej pre občianstvo apoštola Pavla však neexistovali na východe mestá s väčšinovou, či dokonca výraznou populáciou Rimanov a tí, ktorí sa tam nachádzali tvorili skôr mestá v rámci miest, či v niektorých boli dokonca vzácnosťou. Rímske občianstvo bolo totiž pre bežného obyvateľa, občana gréckeho mesta, len málo prínosné bez snahy o politickú angažovanosť a bolo skôr čestným titulom.²⁴

NADOBUDNUTIE RÍMSKEHO OBČIANSTVA NARODENÍM A *LEX MINICIA*

Pracujme teda tézou, že skutočne starý otec Pavla nadobudol rímske občianstvo prepustením na slobodu civilným spôsobom, ktoré vyústilo do nadobudnutia občianstva.

²¹ Okrem civilného spôsobu, kde slobodu udeľoval pán otroka (rímsky občan) predpísaným spôsobom podľa civilného práva, ešte existoval tzv. prétorský spôsob, kde sa slobody získavala len *de facto* a jej výkon chránil prátor, alebo tzv. prepustenie zo zákona, kedy otrok naplnil zákonom stanovené dôvody prepustenia. SMITH. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Boston 1859, s. 705; BERGER. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia 1953, s. 564

²² Rímskym občanom sa totiž stane ten, v ktorého osobe sa stretnú tieto tri (predpoklady): je starší než 30 rokov, je v kviritskom vlastníctve pána a dostáva slobodu zákonnou a riadnou formou prepustenia, t. j. buď pomocou palice (*per vindicta*) alebo cenom (*per censu*) alebo testamentom (*per testamento*). Ak však bude niektorý predpoklad chýbať, bude Latínom. Súkromný preklad. Latinský text z ZULUETA. *The Institutes of Gaius. Part 1*. Oxford 1958, s. 6.

²³ K manumisii a občianstvu pozri SHERWIN-WHITE. *Roman Citizenship*. Oxford 1973, s. 322 – 331.

²⁴ SHERWIN-WHITE *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford 1963, s. 158, 173 – 180; LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 28 – 32; JEFFERS. *The Greco-Roman World of the New Testament Era: Exploring the Background of Early Christianity*. Downers Grove, IL 1999, s. 197 – 198, 200, 208. Welch udáva údaj, že len 1 – 2% populácie východného Stredomoria sa v čase Pavla tešili statusu rímskeho občana. WELCH. *Roman Law Relating to the New Testament*. In BLUMELL. *New Testament History, Culture, and Society A Background to the Texts of the New Testament*. Religious Studies Center, Brigham Young University; Salt Lake City 2019, s. 165.

Keďže Pavol o sebe tvrdí, že je aj občanom mesta Tarzus, je rozumné predpokladať, že jeho predkovia žili v tomto meste, ako jeho občania a zároveň príslušníci židovského národa.²⁵

Samotné mesto Tarzus spadlo pod rímsku nadvládu v rámci už spomínaných Pompeiových ťažení, a to v roku 67 p. n. l., v rámci snahy potlačiť pirátstvo v oblasti. V roku 63 p. n. l. rozdelil provinciu *Cilicia*, ktorej hlavným mestom bol Tarzus, na šesť okrskov, s Tarzom patriacim do časti *Cilicia Campestris*. Následne, v rámci bojov medzi Pompeiom a Caesarom, boli po porážke Pompeia odmenení Židia tohto mesta, ale nie občianstvom, ale privilégiami, ktoré im dávali určitú autonómiu, slobodu žiť podľa vlastných zvykov.²⁶ Tarzus, ako prístav a významné centrum provincie Cilicia bol skutočne bohatým mestom,²⁷ avšak nebol mestom rímskych občanov, teda municípiom s udelením rímskeho občianstva, ani vojenskou rímskou kolóniou, tak, ako to bolo v prípade Filíp. Rímski občania teda v meste predstavovali pravdepodobne skôr menšinu a toto je dôležité pre posúdenia možnosti prenosu rímskeho občianstva na potomstvo.

Nadobudnutie rímskeho občianstva narodením predstavuje najprirodzenejší spôsob jeho získania. V tomto kontexte Adams poznamenáva, že Pavol by sa narodil ako rímsky občan ak bol jeho otec rímsky občan.²⁸ Toto tvrdenie je však len z časti pravdivé, keďže museli byť splnené podmienky na prenos tohto statusu z otca na dieťa podľa *ius civile* a netreba zabúdať, že ak sa občanom stal starý otec, všetky podmienky na prenos občianstva by museli byť splnené dvakrát.

Najjednoduchšia situácia nastala v prípade, že obaja rodičia boli rímski občania, medzi ktorými existovalo legitímne manželstvo (*matrimonium iustum*), teda manželstvo platné podľa rímskeho *ius civile*. Automatickým dôsledkom bolo, že aj deti narodené z takého manželstva sa stávali rímskymi občanmi.

Ďalší jednoduchý a pomerne jednoznačný spôsob nadobudnutia rímskeho občianstva bol prípad, kedy sa niekto narodil slobodnej nevydatej žene, rímskej občianke. V súlade s *ius naturale*, v tomto prípade rímske právo uznávalo, že dieťa bude mať rovnaký status ako matka v zmysle zásady *mater semper certa est* (matka je vždy istá):

*Cum legitimae nuptiae factae sint, patrem liberi sequuntur: volgo quaesitus matrem sequitur.*²⁹

*Ak bolo uzavreté plnoprávne (rímske) manželstvo, tak deti sledujú otca, pri nemanželskom vzťahu sledujú matku.*³⁰

Conubio interueniente liberi semper non interueniente sequimntur: conubio matris condicioni accedunt... (Ulp. Reg. 5.8)

Ak vznikne platné manželstvo, deti vždy sledujú otca, ak však nevznikne, sledujú status matky...

²⁵ V tomto bode by mali minimálne dvojité občianstvo, teda rímske a občianstvo mesta Tarzus. V prípade, že by bolo aj židovstvo vnímané v zmysle občianstva, boli by držiteľmi trojitého občianstva, čo ani dnes nie je úplne bežné. Táto otázka je však opäť na samostatné spracovanie.

²⁶ V určitých prípadoch mohli získať niektoré občianske práva mesta, v ktorom boli trvalo usídlení. LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 25.

²⁷ MARK. Tarsus. In *World History Encyclopedia* [online]; FANT – REDDISH. *A guide to biblical sites in Greece and Turkey*. Oxford 2003, s. 322 – 324.

²⁸ ADAMS. Paul the Roman Citizen: Roman Citizenship in the Ancient World and Its Importance For Understanding Acts 22:22–29. In PORTER. *Jew, Greek, and Roman*. Leiden 2008, s. 323.

²⁹ Ďalšie miesta sú: D. 2.4.5; D. 25.3.5.4; D. 1.5.24; D. 50.1.9; D. 1.5.24.

³⁰ Súkromný preklad.

Jednou zo zásadných podmienok pre vznik *matrimonium iustum* je *conubium*, ako právo uzavrieť manželstvo,³¹ teda legitímne manželstvo podľa rímskeho *ius civile*:

Conubium habent cives Romani cum civibus Romanis; cum Latinis autem et peregrinis ita, si concessum sit. (Ulp. Reg. 5, 4)

Rímski občania majú conubium s rímskymi občanmi; s Latínmi alebo cudzincami tiež, ak im bolo udelené.

Na uzavretie *matrimonium iustum* ste teda potrebovali buď status občana, ktorý v zásade obsahoval *conubium*, alebo jeho udelenie v prípadoch, kedy by niektorý z partnerov nebol rímskym občanom. Ak by takýto pár uzavrel manželstvo bez udelenia tohto práva, dieťa by podľa pôvodnej právnej úpravy nasledovalo v zmysle *ius naturale* status matky:

Si quis eam, quam non licet, uxorem duxerit, incestum matrimonium contrahit ideoque liberi in potestate eius non fiunt, sed quasi vulgo concepti spurii sunt. (Ulp. Reg. 5, 7)

Ak si niekto vezme ženu, s ktorou nemá právo na manželstvo, uzatvára incestné manželstvo a preto jeho deti nebudú podriadené jeho moci, ale budú nelegitímne, akoby boli z promiskuitného styku.

Ex cive Romano et Latina Latinus nascitur, et ex libero et ancilla servus; quoniam, cum his casibus conubia non sint, partus sequitur matrem. (Ulp. Reg. 5, 9)

Dieťa narodené z rímskeho občana a Latínky je Latín a zo slobodného a otrokyne otrok; keďže dieťa nasleduje status matky ako v prípadoch, kedy nie je legitímne manželstvo.

Avšak aj samotné udelenie tohto práva ešte neznamená automaticky zisk rímskeho občianstva, keďže v prípade *matrimonium iustum* deti sledujú status otca a dostávajú sa pod jeho moc, čo znamená, že ak je otec cudzinec s udeleným *ius conubium*, deti budú rovnako cudzinci a nie rímski občania, hoci matka by mala status rímskeho občana:

Iustas autem nuptias contraxisse liberosque iis procreatos in potestate habere ciues Romani ita intelleguntur, si ciues Romanas uxores duxerint uel etiam Latinas peregrinasue, cum quibus conubium habeant: cum enim conubium id efficiat, ut liberi patris condicionem sequantur, euenit, ut non solum ciues Romani fiant, sed et in potestate patris sint. (Gai. Inst. 1, 56)

*Rímski občania majú teda svoje deti v právomoci (vtedy), ak si vezmú za manželky Rimanky alebo Latinky alebo cudzinky, s ktorými majú conubium (právo uzavrieť riadne rímske manželstvo). Ak totiž má conubium ten účinok, že deti nasledujú otca, tak sa stane, že (deti) nadobúdajú nielen rímske občianstvo, ale sú (aj) pod otcovskou mocou.*³²

Conubio interveniente liberi semper patrem sequuntur; non interveniente conubio matris conditioni accedunt, excepto eo, quod ex peregrino et cive Romana peregrinus

³¹ ROSELAAR. The Concept of Conubium In the Roman Republic. In DU PLESSIS. *New Frontiers: Law and Society in the Roman World*. Edinburgh 2013, s. 103. Tak aj CHERRY. The Minician Law: Marriage and the Roman Citizenship. In *Phoenix*, 1990, roč. 44, č. 3, s. 244.

³² Súkromný preklad. Pozri aj D. 1,5,19; D. 1,5,24.

nascitur, quoniam lex Minicia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis condicionem sequi iubet. (Ulp. Reg. 5, 7)

Ak je conubium, deti nasledujú otca, ale ak nie je conubium, deti sledujú stav matky, okrem prípadu, kedy sa dieťa narodí z cudzinca a Rímskej občianky, keďže Lex Minicia ustanovuje, že dieťa, ktorého jeden z rodičov je cudzinec nasleduje stav nižšie postaveného rodiča.

Tu sa teda prvýkrát stretávame s *Lex Minicia*, ktoré bolo kľúčové pre určovanie a predávanie občianskeho statusu detí podľa rímskeho práva. Do vydania *Lex Minicia* okolo roku 90 p. n. l.³³ sa totiž dalo zabezpečiť rímske občianstvo pre potomstvo využívaním pôvodného ustanovenia v súlade s *ius naturale*, na základe ktorého v prípade nelegitímneho manželstva sa deti považovali za nemanželské a preberali status matky, a teda, ak bola táto rímska občianka, aj deti sa narodili ako rímski občania. Táto situácia v značnej miere znevýhodňovala Latínov, ktorí mali *conubium*, keďže v prípade že bol Latínom otec, deti boli vylúčené z rímskeho občianstva, keďže sledovali status otca, do ktorého moci sa aj dostávali. *Lex Minicia* v zásade uznalo vznik zmiešaného manželstva bez *conubium* podľa *ius gentium* a ako dôsledok ustanovilo, že v prípade takýchto manželstiev dieťa bude sledovať status toho z rodičov, ktorý má nižšie postavenie, teda nie je rímskym občanom:

*77. Item si ciuis Romana peregrino, cum quo ei conubium est, nupserit, peregrinus sane procreatur et is iustus patris filius est, tamquam si ex peregrina eum procreasset. hoc tamen tempore e senatus consulto, quod auctore diuo Hadriano sacratissimo factum est, etiamsi non fuerit conubium inter ciuem Romanam et peregrinum, qui nascitur, iustus patris filius est. 78. Quod autem diximus inter ciuem Romanum peregrinamque nisi conubium sit, qui nascitur, peregrinum esse, **lege Minicia** cauetur, ut is quidem deterioris parentis condicionem sequatur. eadem lege autem ex diuerso cauetur, ut si peregrinus, cum qua ei conubium non sit, uxorem duxerit ciuem Romanam, peregrinus ex eo coitu nascatur. sed hoc maxime casu necessaria **lex Minicia** fuit; nam remota ea lege diuersam condicionem sequi debebat, quia ex eis, inter quos non est conubium, qui nascitur, iure gentium matris conditioni accedit. qua parte autem iubet lex ex ciue Romano et peregrina peregrinum nasci, superuacua uidetur; nam et remota ea lege hoc utique iure gentium futurum erat. 79. Adeo autem hoc ita est, ut ex ciue Romano et Latina qui nascitur, matris conditioni accedat; nam in **lege Minicia** quidem peregrinorum nomine comprehenduntur non solum exterae nationes et gentes, sed etiam qui Latini nominantur; sed ad alios Latinos pertinet, qui proprios populos propriasque ciuitates habebant et erant peregrinorum numero. (Gai. Inst. 1, 77 – 79).*

1.77. Tiež ak uzavrie manželstvo rímska občianka s cudzincom, s ktorým má conubium: ona porodí určite cudzinca a je to legitímny syn svojho otca práve tak, ako keby ho splodil s cudzinkou. Podľa uznesenia senátu, prijatého z podnetu božského Hadriána, je v dnešnej dobe legitímnym synom svojho (biologického) otca ten, kto sa narodí zo spojenia rímskej občianky a cudzinca, medzi ktorými nie je conubium.

1.78. Že je však – ako sme povedali – cudzincom ten, kto sa narodí z rímskej občianky a cudzinca, ak medzi nimi nie je conubium, ustanovuje lex Minicia. Podľa tohto zákona platí,

³³ Zákon podľa všetkého odráža situáciu Spojeneckej vojny v rokoch 91 – 88 p. n. l., kedy po reformách bratov Gracchovcov sa viacerí snažili ich legislatívu zvrátiť. Zrejme by mohol byť pripísaný M. Minuciovi Rufovi (Minucius sa zvyklo zapisovať aj ako Minicius), ktorý bol tribúnom v roku 121 p. n. l. teda rok po návrhu Gaia Grachca udeliť občianstvo latinským spojencom. CHERRY. The Minician Law: Marriage and the Roman Citizenship. In *Phoenix*, 1990, roč. 44, č. 3, s. 249 – 250.

že ak uzavrie manželstvo rímsky občan s cudzincom bez *conubia*, ten, kto sa (im) narodí, nasleduje postavenie rodiča-cudzinca. Táto *lex Minicia* taktiež ustanovuje, že ak si vezme rímsky občan za manželku cudzinku, s ktorou nemá *conubium*, narodí sa im cudzinec. *Lex Minicia* je však nevyhnutne potrebný len v tom (prvom) prípade: lebo, ak by *lex Minicia* nebola, muselo by dieťa nasledovať postavenie iné (opačné), t.j. také, že ten, kto sa narodí z rodičov, ktorí nemajú (medzi sebou) *conubium*, nadobúda postavenie matky, podľa *ius gentium*. Ale v tej časti, v ktorej sa prikazuje, aby sa z občana rímskeho a cudzinky rodil cudzinec, sa zdá byť tento zákon zbytočný, lebo aj bez tohto zákona sa to stávalo už podľa *ius gentium*.

1.79. To potom platí až tak, že ten, kto sa narodí z rímskeho občana a Latínky, sa rodí ako Latín, aj keď sa *lex Minicia* nevzťahuje na tých, ktorí, ktorým dnes hovoríme Latíni. Lebo v tomto zákone sa síce pod názov cudzinci zahŕňajú nielen cudzie národy a kmene, ale aj tí, ktorí sa nazývajú Latíni, zákon sa však vzťahuje na iných Latínov, na tých, ktorí mali vlastných občanov a vlastné obce a ktorí sa počítali medzi cudzincov.³⁴

Prijatie zákona *Lex Minicia* teda zlepšilo postavenie detí z miešaných manželstiev, kde chýbalo *conubium* v tom že už neboli považované za nelegitímne a stali sa právoplatnými deťmi svojich otcov, avšak na druhej strane znemožnil v týchto prípadoch úplne zisk rímskeho občianstva, keďže zrušil pôvodné ustanovenie podľa *ius naturale*, kde deti sledovali status matky.

Ako sa uvedená rozprava o právoplatných manželstvách vzťahuje na apoštola Pavla? Keďže sa mal Pavol ako občan narodiť, musel tento status zdediť minimálne od svojho otca, pravdepodobne, ako dôvodí niektorí vyššie spomínaní autori, od starého otca. Vyššie uvedené podmienky prenosu rímskeho občianstva narodením by teda museli byť v prípade Pavla splnené nie raz, ale dvakrát, a to zároveň v súlade so židovskou identitou rodiny, keďže Skutky apoštolov dokonca tvrdia, že bol synom Farizeja:

Sk 23,6: Γνοὺς δὲ ὁ Παῦλος ὅτι τὸ ἐν μέρος ἐστὶν Σαδδουκαίων τὸ δὲ ἕτερον Φαρισαίων ἔκραζεν ἐν τῷ συνεδρίῳ· ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ Φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς Φαρισαίων, περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν [ἐγὼ] κρίνομαι.

Vediac však Pavol, že jedna časť boli Saduceji a druhá časť Farizeji, zvolal v synedriu: Muži, bratia, ja som Farizej, syn Farizeja, pre nádej a vzkriesenie z mŕtvych som súdený.

Rodičia Pavla by teda nielenže museli byť rímski občania (alebo matka s *ius conubium*) ale aj príslušníci židovského národa, a to natoľko významní a zbožní, aby členovia Pavlovej rodiny mohli byť zaradení medzi Farizejov.³⁵

Čo sa postupnosti týka, v prvom rade by musel uzavrieť *matrimonium iustum* jeho starý otec. Jeho starý otec teda, rímsky občan a Žid by si musel zobrať za manželku ženu, ktorá by tiež mala status rímskej občianky, okrem toho, zároveň by sa očakávalo, že bude aj jeho budúca manželka členkou židovskej menšiny, keďže Zákon zakazoval zmiešané manželstvá v Dt 7, 3-4, aby sa tak predišlo možným sklonom k modloslužbe pod vplyvom manželského partnera.³⁶

Dovoľujeme si tvrdiť, že šanca, že by sa v meste nachádzala nejaká veľká komunita rímskych občanov, ktorí boli príslušníci židovského národa je mizivá, a to aj vzhľadom na už vyššie uvedené skutočnosti o prítomnosti rímskych občanov v gréckych mestách.

Ak bola cudzinka, musela by byť držiteľkou *conubium*. Doteraz sme neobjavili zmienky, podľa ktorých by členovia židovského národa *en bloc* mali *conubium*, okrem toho,

³⁴ Súkromný preklad. Pozri aj Gai. Inst. 1.22, 29, 92; Ulp. reg. 3,3; D. 1,5,24.

³⁵ Pozri k tomu LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 51 – 56.

³⁶ Ozvena tohto ustanovenia sa nachádza v 2 Kor 6,14.

ak aj bývali v Tarze, nemuseli byť ešte občania ani samotného Tarzu, nakoniec ani Židia v Alexandrii podľa všetkého nemali alexandrijské občianstvo.³⁷

Podľa nás je bezpečné povedať, že občania Tarzu by nemali *en bloc* udelené *conubium*, a ak by aj mali, je otázne, či by Pavlova rodina mala občiansky status.³⁸ To znamená, že šance na to, aby uzavrel starý otec Pavla *matrinomiu iustum* boli skutočne nízke. Ak by sa mu to aj podarilo, rovnaké podmienky by musel splniť aj Pavlov otec, aby sa mohol Pavol narodiť ako rímsky občan. Jedna možnosť je ešte, že by sa Pavol narodil ako ne-manželské dieťa žene, ktorá by bola rímska občianka a zároveň Židovka, ale je potom otázne, aký vplyv by to malo na jeho ďalšiu kariéru.

ZÁVER

Pavlov status, ako je prezentovaný v Skutkoch apoštolov je pomerne problematický z viacerých dôvodov. Hoci samotné viacnásobné občianstvo v spojení s tým rímskym v jeho dobre nebolo nevídaným javom,³⁹ je to práve kombinácia nárokov, ktorá znižuje dôveryhodnosť textu Skutkov apoštolov vo vzťahu k osobe Pavla.

Pavol mal pochádzať z mesta Tarsus, ktoré nebolo mestom rímskym občanov. Je možné, že sa tam nejakí nachádzali, keďže išlo o prosperujúce mesto, ale pravdepodobné je, že išlo skôr o menšinu. Jedným z najväčších problémov je pritom kompatibilita židovskej identity spojenej s príslušnosťou k sekte farizejov a gréckym občianstvom mesta Tarsus. Pokiaľ ide o samotné rímske občianstvo, to tiež podľa všetkého nebolo úplne bežné v židovskej populácii,⁴⁰ hoci väčšie problémy vyvstávajú v otázke jeho získania a narodenia sa ako rímsky občan, na čo sme sa primárne zamerali v príspevku.

Pôvod rímskeho občianstva predkov apoštola Pavla bol vyodený zo zmienky o synagóge prepustencov v Sk 6,9. A ako sme už uviedli samotné spojenie tejto synagógy s Ciliciou odporuje gramatickej analýze verša, takže prepustenci nemuseli byť a zrejme ani neboli z Cilicie. Okrem toho občan tretej generácie by sa už neidentifikoval ako prepustenec.⁴¹ To znamená, že celá ponúknutá interpretácia je od základu chybná.

Získ občianstva udelením alebo za službu v armáde je rovnako otáznny, keďže v prvom prípade sa vyžadujú zásluhy v prospech Ríma⁴² a v druhom prípade by jednotlivec musel pravidelne porušovať židovský Zákon (neustála prítomnosť kultickej symboliky vo vojsku, strava nezodpovedajúca predpisom o čistom a nečistom, ako aj porušovanie sobotného odpočinku). Kúpa občianstva je skôr javom, ktorý sa objavil za cisára Claudia, čo nezodpovedá času narodenia Pavla.

³⁷ Významný je v tomto zmysle papyrus P. Lond VI, 1912 v ktorom sa píše o Židoch v Alexandrii ako takých, ktorí nežijú vo svojom vlastnom meste (δὲ ἐν ἀλλοτρίᾳ πόλει). HARKER. *Loyalty and Dissidence in Roman Egypt. The Case of the Acta Alexandrinorum*. Cambridge 2008, s. 212 – 220; LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 39.

³⁸ Ten sa od Athenodorovej reformy približne v roku 15 p. n. l. spájal s určitou hodnotou majetku, 500 drachiem, čo zbavilo väčšinu populácie občianstva. RAMSAY. *The Cities of St. Paul: Their Influence on His Life and Thought. The Cities of Eastern Asia Minor*. New York 1908, s. 226 – 228.

³⁹ SHERWIN-WHITE. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford 1963, s. 181 – 184; SHERWIN-WHITE. *Roman Citizenship*. Oxford 1973, s. 291 – 333; LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 45.

⁴⁰ LENTZ. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge 1993, s. 43 – 51.

⁴¹ SHERWIN-WHITE. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford 1963, s. 152.

⁴² Podľa jednej teórie získal občianstvo Pavlov otec ako domenu, ktorý mal v zmysle svojej profesie výrobcu stanov, ktorú zdedil aj Pavol, dodávať výrobky armáde počas ťažení v Cilicii a Tarze. WELCH. *How Rich was Paul, and Why It Matters?*. In SKINNER et al. *Bountiful Harvest: Essays in Honor of S. Kent Brown*. Provo, UT 2012, s. 425 – 453.

Ak by sme aj pracovali s tézou, že Pavlovi predkovia boli rímski občania a on skutočne získal občianstvo narodením, situáciu opäť komplikujú pravidlá spojené s prenosom rímskeho občianstva na potomstvo a v prípade Pavlovej rodiny by išlo skutočne o dokonalú zhodu náhod.

Ako sme už uviedli, samotné rímske občianstvo nie je ani tak problémom, keďže vo východnej časti ríše bolo vnímané často ako čestný titul, prípadne využívané vzhľadom na jeho výhody. Problémom je kombinácia faktorov, ktoré sa stretávajú práve v osobe Pavla, ktorá robí nároky Skutkov apoštolov nepravdepodobnými.

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY

- ÁBEL, František. *Úvod do Novej Zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2009.
- ADAMS, Sean A. Paul the Roman Citizen: Roman Citizenship in the Ancient World and Its Importance For Understanding Acts 22:22–29. In PORTER, Stanley E. *Paul: Jew, Greek, and Roman*. Leiden: Brill, 2008, s. 309 – 326.
- ALAND, Barbara et al. *Novum Testamentum Graece, 28th Revised Edition*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.
- BEN ZEEV, Miriam Pucci. Philo on the Beginning of the Jewish Settlement at Rome. In SHAPS, David M. et al. *When West Met East. The Encounter of Greece and Rome with the Jews, Egyptians, and Others. Studies Presented to Ranon Katzoff in Honor of his 75th Birthday*. Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2016, s. 69 – 90.
- BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953.
- BRADLEY, Keith – CARTLEDGE, Paul. *The Cambridge World History of Slavery. Volume I: The Ancient Mediterranean World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- CADBURY, Henry J. *The Book of Acts in History*. London: A. And C. Black Limited, 1955.
- CHERRY, David. The Minician Law: Marriage and the Roman Citizenship. In *Phoenix*, 1990, roč. 44, č. 3, s. 244 – 266.
- FANT, Clyde E. – REDDISH, Mitchell G. *A guide to biblical sites in Greece and Turkey*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- HARKER, Andrew. *Loyalty and Dissidence in Roman Egypt. The Case of the Acta Alexandrinorum*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- JEFFERS, James S. *The Greco-Roman World of the New Testament Era: Exploring the Background of Early Christianity*. Downers Grove, IL: Inter Varsity Press, 1999.
- JILL-LEVINE, Amy – BRETTTLER, Marc Zvi, eds. *The Jewish Annotated New Testament*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- LENTZ Jr., John Clayton. *Luke's portrait of Paul*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- MARK, Joshua J. Tarsus. In *World History Encyclopedia* [online]. Dostupné na: <<https://www.worldhistory.org/Tarsus>> [cit. 2025-04-29].
- MORELL, Kit. *Pompey, Cato, and the Governance of the Roman Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- PANCZOVÁ, Helena. *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava: Lingea, 2012.
- RAMSAY, William M. *The Cities of St. Paul: Their Influence on His Life and Thought. The Cities of Eastern Asia Minor*. New York: Armstrong, 1908.

- ROSELAAR, Saskia T. The Concept of Conubium In the Roman Republic. In DU PLESSIS, Paul J. *New Frontiers: Law and Society in the Roman World*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013, s. 102 – 122.
- RUTGERS, Leonard. Roman Policy towards the Jews: Expulsions from the City of Rome during the First Century C.E. In *Classical Antiquity*, 1994, roč. 13, č. 1, s. 56 – 74.
- SHERWIN-WHITE, Adrian Nicholas. *Roman Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 1973.
- SHERWIN-WHITE, Adrian Nicholas. *Roman Society and Roman Law in the New Testament*. Oxford: Oxford University Press, 1963.
- SMITH, William. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Boston: Little, Brown, and Company, 1859.
- VAN MINNEN, Peter. Paul the Roman Citizen. In *Journal for the Study of the New Testament*, 1995, roč. 17, č. 56, s. 43 – 52.
- WELCH, John W. Roman Law Relating to the New Testament. In BLUMELL, Lincoln H. *New Testament History, Culture, and Society A Background to the Texts of the New Testament*. Religious Studies Center, Brigham Young University; Salt Lake City: Deseret Book, 2019.
- WELCH, John W. How Rich was Paul, and Why It Matters? In SKINNER, Andrew C. et al. *Bountiful Harvest: Essays in Honor of S. Kent Brown*. Provo, UT: Brigham Young University, 2012.
- ZULUETA, Francis. *The Institutes of Gaius. Part 1*. Oxford: Oxford University Press, 1958.